

บทบรรณาธิการ

เป็นเรื่องน่ายินดีที่จะแจ้งให้ผู้อ่านทราบว่า **หน้าจั่ว ว่าด้วยประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทย** ได้รับการประเมินคุณภาพวารสารโดยศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) รับรองให้อยู่ในวารสารกลุ่ม 1 โดยมีผล 5 ปี นับจากบัดนี้ ถึง 31 ธันวาคม 2662 ผมจึงขอใช้โอกาสนี้แสดงความขอบคุณกองบรรณาธิการหน้าจั่ว และผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความทุกท่าน หากปราศจากซึ่งการร่วมมือจากทุกท่านแล้ว ย่อมยากที่การทำวารสารจะสำเร็จ ลุล่วงด้วยดีเช่นนี้

สำหรับหน้าจั่ว ฉบับที่ 12 นี้ ประกอบด้วยบทความหลากหลายเนื้อหา 15 บทความด้วยกัน มีรายละเอียดโดยย่อดังนี้

บทความแรก **“คฤหาสน์นัตโกโตโตเศรษฐิ ภูมิพนาฏ อินเดีย”** โดย โชติมา จตุรงค์ และ อนุวิทย์ เจริญ-ศุภกุล กล่าวถึงสถาปัตยกรรมคฤหาสน์ของนัตโกโตโตเศรษฐิ ในรัฐภูมิพนาฏ ประเทศอินเดีย “เศรษฐิ” ซึ่งหมายถึง พ่อค้า หรือ เศรษฐี นี้เป็นชาวเมืองที่มีบทบาททางเศรษฐกิจแบบระบบทุนนิยมในประเทศพม่าและภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19-20 อันเป็นช่วงเวลาที่พม่า มาเลเซีย สิงคโปร์ และอินเดีย ต่างตกอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษ สถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยของเศรษฐิในอินเดียได้ที่มีอิทธิพลตะวันตกจึงอาจส่งอิทธิพลต่อสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกในพม่า และอาจมีลักษณะร่วมกับสถาปัตยกรรมอิทธิพลตะวันตกในประเทศมาเลเซีย สิงคโปร์ รวมทั้งประเทศไทยด้วย

เนื้อหาหลักของบทความเป็นการพรรณนาเกี่ยวกับคฤหาสน์เศรษฐิ โดยอธิบายว่า หมู่บ้านเศรษฐิและหมู่บ้านไทยมีการแยกกลุ่มเรือนออกจากไร่นา และมีระบบการจัดการชลประทานเพื่อการเกษตรกรรม ซึ่งระบบชลประทานอินเดียนี้อาจส่งอิทธิพลต่อระบบการจัดการน้ำของไทย พม่า และกัมพูชาที่มีปฏิสัมพันธ์กับอินเดียโบราณ อย่างไรก็ตามบทความตั้งข้อสังเกตว่า ผังหมู่บ้านเศรษฐิมีความแตกต่างจากของไทยตรงที่ผังหมู่บ้านชาวเศรษฐิเป็นตารางรูปสี่เหลี่ยมที่มีระบบการระบายน้ำ อันเป็นรูปแบบที่ถ่ายทอดมาจากอินเดียโบราณ ขณะที่ผังหมู่บ้านไทยเป็นไปอย่างอิสระที่สัมพันธ์กับธรรมชาติ

บทความที่ 2 **“การเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่ศาสนสถานประจำโรคนาศาลในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”** โดย วิโรจน์ ชีวสุทธาวร และ อรศิริ ปาณินท์ พิจารณาการเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่โบราณสถานศาสนสถานประจำโรคนาศาลในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยแบ่งเป็น 3 ช่วงเวลา คือ **หนึ่ง** การใช้พื้นที่ในอดีต เป็นช่วงที่ถูกใช้เป็นพื้นที่สักการบูชาเทพต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการรักษาพยาบาล รวมถึงใช้เป็นส่วนรักษาพยาบาล **สอง** การใช้พื้นที่ในช่วงคาบเกี่ยวในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21-24 เป็นช่วงที่มีกลุ่มคนย้ายมาใหม่ และได้มีการปรับเปลี่ยนศาสนสถานประจำโรคนาศาลให้เป็นพุทธสถานในคติเถรวาท และ **สาม** การใช้พื้นที่ในปัจจุบันที่มีการประกอบพิธีกรรมภายในศาสนสถานประจำโรคนาศาลในช่วงวันสำคัญ เช่น ประเพณีการสงฆ์ เป็นต้น บทความเสนอว่า แม้ปัจจุบันศาสนสถานประจำโรคนาศาลจะไม่ใช่วิหารสถานประจำโรงพยาบาลเช่นในอดีตแล้วก็ตาม แต่ยังคงพบว่ามีผู้คนเดินทางเข้ามากราบไหว้อยู่เสมอ อันแสดงให้เห็นถึงความเป็นศูนย์รวมทางด้านจิตใจของคนในพื้นที่แถบเช่นในอดีต

บทความที่ 3 **“อ่านใหม่-มองใหม่ : ปีสถาปนาพระศรีรัตนมหาธาตุอยุธยา”** โดย เกรียงไกร เกิดศิริ เสนอปีการสถาปนาวัดมหาธาตุอยุธยาใหม่ จากข้อสันนิษฐานเดิมที่ว่าสร้างในรัชสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 (ขุนหลวงพระจั่ว) เมื่อ พ.ศ. 1917 มาเป็นสร้างในรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดี พ.ศ. 1931 โดยผู้เขียนได้สอบทานข้อมูลจากเอกสารประวัติศาสตร์ต่างๆ และเพิ่มเติมว่า สมเด็จพระรามาธิบดีทรงน่าจะได้รับแรงบันดาลใจจากพระศรีรัตนมหาธาตุประจำเมืองลพบุรีในการสร้างพระศรีรัตนมหาธาตุอยุธยา

อีก 3 บทความถัดไป เป็นบทความเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในประเทศไทย เริ่มจากบทความ “บ้านพักอาศัยพื้นถิ่นในชุมชนริมน้ำภาคกลางของประเทศไทยกับความสามารถในการรับมือกับน้ำท่วมในปัจจุบัน” โดย ประติมา นิ่มเสมอ และ ธาวิณี งามสุต เสนอการศึกษาเกี่ยวกับผลกระทบของน้ำท่วมต่อบ้านเรือนพื้นถิ่นรูปแบบต่างๆ ในชุมชนริมน้ำ อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และความสามารถในการรับมือกับน้ำท่วมของบ้านเรือนเหล่านั้น ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า บ้านปูน (โครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก) มีได้ทุน สามารถรับมือกับภาวะน้ำท่วมได้ดีที่สุดในบริบทของชุมชนริมน้ำภาคกลาง อันแสดงให้เห็นว่าการใช้รูปแบบทางสถาปัตยกรรมแบบพื้นถิ่นประยุกต์ กอปรกับการใช้วัสดุและเทคโนโลยีการก่อสร้างที่ทันสมัยขึ้นสามารถช่วยเพิ่มความสามารถในการรับมือต่อปัญหาน้ำท่วมได้

บทความ “เรือนแพบก ภูมิปัญญาการอยู่อาศัยในพื้นที่น้ำหลาก อำเภอศีร์ษะภูมิ จังหวัดสุราษฎร์ธานี” เป็นอีกบทความหนึ่งเกี่ยวกับการปรับตัวรับภาวะน้ำท่วมของเรือนพื้นถิ่นที่เป็นภูมิปัญญาของชาวชุมชนท่าขนอนในการอยู่ร่วมกับสภาพแวดล้อมได้อย่างกลมกลืน โดย ธนสันต์ เทพรัตน์ นำเสนอการศึกษาเรือนแพบก อันเป็นเรือนที่ตั้งอยู่บนพื้นดินในช่วงหน้าแล้ง และจะลอยขึ้นบนผิวน้ำในลักษณะคล้ายเรือนแพในช่วงน้ำหลาก ผู้ศึกษาพบว่า เรือนแพบกเหล่านี้อยู่ในภาวะเสื่อมเสี่ยงต่อการสาบสูญ เพราะในปัจจุบันเหลืออยู่เพียง 2 หลังเท่านั้น จึงสมควรฟื้นฟู เพราะเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการออกแบบที่อยู่อาศัยที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและสภาพแวดล้อมในปัจจุบันได้

บทความ “เหตุผลของผาตาก” โดย บุญชัย ขยายเกียรติกำจร และ อรศิริ ปาณินท์ กล่าวถึงเรือนที่มีลักษณะผาด้านบนผายออก โดยได้ศึกษาต่อยอดจากที่เคยมีผู้นำเสนอไว้ และวิเคราะห์ผาตากจากคลองข้าว (ยังข้าวทางภาคเหนือ) รวมทั้งเรือนกาแลและเรือนไทลื้อ เพื่อให้เห็นลักษณะทางโครงสร้าง การใช้ที่ว่าง ประโยชน์ใช้สอย และการรับรู้ด้านจิตวิทยา บทความเสนอว่ารูปแบบของผาตากน่าจะเกิดจากอิทธิพลของภูมิประเทศและภูมิอากาศเป็นสำคัญ แต่ก็เป็นไปได้ว่า การทำผาตากอาจจะแก้ปัญหาได้หลายอย่างหรือมีหลายเหตุผลร่วมหลายอย่าง ตอนท้ายของบทความผู้เขียนได้เสนอแนะให้มีการศึกษาวิจัยเชิงลึกเพื่อนำเอาภูมิปัญญาผาตากไปประยุกต์ใช้กับสถาปัตยกรรมและวัสดุที่เหมาะสมในปัจจุบันและอนาคตต่อไป

สองบทความต่อจากนี้เป็นบทความว่าด้วยสถาปัตยกรรมแบบประเพณี บทความแรก “สถาปัตยกรรมเครื่องยอด “ทรงจอมแห” ว่าด้วยหลักวิชา เส้น รูป และความรู้สึก : กรณีศึกษา “ยอดบุษบก-มณฑป” โดย บุญยกกร วชิระเธียรชัย ได้ศึกษาวิเคราะห์ถึงความสำคัญและหลักวิชาในงานสถาปัตยกรรมไทยแบบประเพณีประเภท “อาคารเครื่องยอด” โดยศึกษาเจาะลึกส่วนยอดอาคารประเภท “ยอดบุษบก-มณฑป” อันเป็นแม่แบบของการออกแบบอาคารทรงยอดไทย การศึกษาอ้างอิงข้อมูลจากเอกสาร ตัวแบบ และการสัมภาษณ์บุคลากรด้านสถาปัตยกรรมไทย เพื่อพยายามวิเคราะห์ให้ได้มาซึ่งกฎเกณฑ์ในการออกแบบ “ยอดบุษบก-มณฑป” โดยบทความได้อธิบายถึงขั้นตอนวิธีการ “ขึ้นทรง” รวมถึงการใส่รายละเอียดองค์ประกอบต่างๆ ภายใต้ “เส้นทรงจอมแห” อย่างละเอียด พร้อมภาพลายเส้นและภาพจำลอง 3 มิติประกอบที่เขียนอธิบายเป็นขั้นตอน จึงทำให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจ และสามารถนำไปใช้ออกแบบงานสถาปัตยกรรมไทยเชิงสืบสานและพัฒนาต่อยอดเชิงสร้างสรรค์ได้

บทความต่อไปของปองพล ยาศรี นำเสนอ “การศึกษาระบบโครงสร้างศาลาการเปรียญวัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี” ซึ่งเป็นโครงสร้างที่มีระเบียบแบบแผนที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะตัว สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาเชิงช่างของไทยในอดีต บทความแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของลักษณะที่ว่าง รูปทรง และองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของศาลาการเปรียญวัดใหญ่สุวรรณาราม ซึ่งถือเป็นอัตลักษณ์อันโดดเด่นเฉพาะตัวอย่างหนึ่งของงานสถาปัตยกรรมสมัยอยุธยา

บทความถัดจากนี้อีก 3 บทความเกี่ยวข้องกับเมือง พัฒนาการของเมือง และการออกแบบเมือง เริ่มจาก “วิวัฒนาการการผังเมืองของประเทศไทย” โดย ปานปั้น รองทานาม กล่าวถึงวิวัฒนาการ บทบาท และการดำเนินงานของการออกแบบผังเมือง โดยเฉพาะที่มีการจัดทำโครงการหรือมติต่างๆ อย่างเป็นทางการ รวมไปถึงการ

ชั้นนำและคลี่คลายประเด็นของการผังเมืองประเทศไทย ว่ามาจากการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ต่างๆ โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ทำให้รูปแบบการพัฒนาเมืองนั้นขาดเสถียรภาพ การดำเนินงานทางด้านการผังเมืองของประเทศไทยจึงมีวิวัฒนาการที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขสถานการณ์บ้านเมืองมาจนถึงปัจจุบัน

บทความเกี่ยวกับวิวัฒนาการเมืองอีกบทความหนึ่ง เสนอโดย โดม ไกรปรณ์ เรื่อง **“วิวัฒนาการของเมืองสมุทรปราการ : จากเมืองป้อมปราการสู่เมือง “กึ่งสมัยใหม่”** ศึกษาวิวัฒนาการเมืองสมุทรปราการในทางประวัติศาสตร์ นับตั้งแต่เริ่มตั้งเมืองในสมัยอยุธยาจนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผลการศึกษาพบว่าเมืองสมุทรปราการได้เปลี่ยนเป็น “เมืองกึ่งสมัยใหม่” โดยพระมหากษัตริย์สยามและบริษัทเอกชนของตะวันตก ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งนี้ผู้เขียนได้ตั้งข้อสังเกตว่า วิวัฒนาการสู่ความเป็นสมัยใหม่ของเมืองฯ นั้นเกิดขึ้นจากปัจจัยหลายอย่างรวมกัน การทำความเข้าใจวิวัฒนาการของเมืองจึงควรพิจารณาจากปัจจัยที่รอบด้าน ไม่จำกัดอยู่แต่การอธิบายตามทฤษฎีที่มักให้ความสำคัญกับปัจจัยทางเศรษฐกิจและภูมิศาสตร์ที่ตั้งของเมืองแต่เพียงอย่างเดียว

การศึกษาเกี่ยวกับเมืองอีกบทความหนึ่งนำเสนอโดย ศุภาศัย วงศ์กุลพิศาล เรื่อง **‘เลอ คอร์ดบูซิเออร์ และการวางผังเมือง “แพลนโอบูส” สำหรับเมืองอัลเจียร์’** ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการวางผังเมืองของเลอ คอร์ดบูซิเออร์ สำหรับเมืองแอลเจียร์ เมืองหลวงของประเทศอัลจีเรีย ระหว่าง ค.ศ. 1931-1942 และหลักการออกแบบผังเมือง ซึ่งตัวสถาปนิกได้ตีพิมพ์ออกมาเป็นหนังสือชื่อ La Ville Radieuse ใน ค.ศ. 1933 บทความพิจารณาการพัฒนาทางความคิดด้านการออกแบบผังเมืองของเลอ คอร์ดบูซิเออร์ ในช่วงเวลาต่างกัน จากการพิมพ์ครั้งแรกใน ค.ศ. 1925 ในชื่อ La Ville Contemporaine และครั้งที่ 2 ใน ค.ศ. 1933 ในชื่อ La Ville Radieuse

บทความต่อมาของ สุธี เวสารัชชกิตติ มุ่งศึกษา **“สถาปัตยกรรมของวัดราชสิทธิาราม”** ผลการศึกษาพบว่าการจัดผังวัดราชสิทธิารามมีการผสมผสานระหว่างแบบแผนผังวัดสมัยอยุธยาตอนปลายจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ได้แก่ การมีพระอุโบสถเป็นประธาน และการมีเจดีย์อยู่ทางด้านหน้าพระอุโบสถ รวมทั้งการวางผังวัดแบบพระราชนิยมในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วยการวางพระอุโบสถและพระวิหารคู่ขนานกัน บทความเสนอว่าการจัดวางกฎวิปัสสนาล้อมรอบพระอุโบสถที่วัดแห่งนี้คงมุ่งหมายที่จะแยกพื้นที่การปฏิบัติออกจากพื้นที่จำวัด อย่างเช่นพระตำหนักจันทน์และพระตำหนักเก้งจีนที่เป็นพระตำหนักเจริญวิปัสสนาและพระตำหนักสำหรับจำวัดของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อครั้งทรงพระผนวช

บทความของ ศิริบุญย ดิสรียะกุล นำเสนอ **“การสันนิษฐานรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของมณฑปพระสี่อิริยาบถ วัดพระสี่อิริยาบถ จังหวัดกำแพงเพชร”** โดยเสนอความเป็นไปได้ของมณฑปพระสี่อิริยาบถทั้งหมด 6 ตัวแบบ ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มหลักๆ คือ กลุ่มที่มีหลังคาเป็นจั่วแบบจัตุรมุข และกลุ่มที่มีหลังคาเป็นทรงมณฑป โดยแต่ละกลุ่มมีข้อสรุปร่วมกันที่สำคัญคือ การสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมของมณฑปพระสี่อิริยาบถมีความสัมพันธ์กันกับองค์พระพุทธรูปสี่อิริยาบถอย่างสอดคล้องและส่งเสริมกัน

บทความ **“วัดธรรมยุติกนิกายในจังหวัดอุบลราชธานี”** โดย สุพัตรา ทองกลม ศึกษารูปแบบ แนวความคิด อิทธิพล และปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดงานสถาปัตยกรรมธรรมยุติกนิกายในจังหวัดอุบลราชธานีตั้งแต่แรกตั้งธรรมยุติกนิกายในสมัยรัชกาลที่ 4 จนถึงปัจจุบัน โดยเสนอว่า เนื่องจากธรรมยุติกนิกายถือกำเนิดและได้รับการอุปถัมภ์จากสถาบันกษัตริย์อย่างต่อเนื่อง ทำให้พระสงฆ์ธรรมยุติกนิกายในจังหวัดอุบลราชธานีมีบทบาทนำด้านศาสนาที่ช่วยเหลือและส่งเสริมการเมืองการปกครองในพื้นที่อีสานของสยามโดยตลอด ไม่ว่าจะเป็นช่วงเวลาที่ยามเสี่ยงต่อการเสียดินแดนให้กับฝรั่งเศส หรือเมื่อการปกครองในชาติสิ้นคลอน การที่คณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายจังหวัดอุบลราชธานีมีความใกล้ชิดกับคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายในส่วนกลางเช่นนี้เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้พระภิกษุธรรมยุติกนิกายเมืองอุบลรับเอาแนวคิด ค่านิยม และนโยบายจากส่วนกลางโดยตรงในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการสร้างสรรคงานสถาปัตยกรรม

บทความสุดท้ายของหน้าจั่วฯ ฉบับนี้ คือเรื่อง “หอธรรมศิลป์ล้านนา” โดย เจษฎา สุภาศรี เป็นการศึกษา รูปแบบ สัตว์ส่วน และบทบาทขององค์ประกอบ “ช่องเปิด” และ “ฝ้าย้อย” ของสถาปัตยกรรมวิหารโถงล้านนา ในการกำหนดให้แสงธรรมชาติผ่านเข้ามาภายในอาคาร ผลการศึกษาพบว่าคติพุทธศาสนาเถรวาทลังกาวงศ์และพุทธประวัติได้ส่งอิทธิพลต่อโลกทัศน์ ตลอดจนเป็นแรงบันดาลใจให้สถา (ช่าง) ล้านนาสร้างสรรค์ฉากเหตุการณ์ทางพุทธประวัติ อันเป็นการจัดองค์ประกอบของที่ว่างที่เอื้อให้เกิดบรรยากาศแห่งแสงธรรมชาติ โดยผู้เขียนเสนอว่าสภาวะแสงธรรมชาติที่เกิดขึ้นจากตัวแบบสถาปัตยกรรมดังกล่าวสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในปัจจุบันควบคู่กับการใช้แสงประดิษฐ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อโครงการที่มีลักษณะเป็น “หอศิลป์ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาและหลักความจริงตามธรรมชาติ (ธรรมะ)”

หวังว่าบทความในหน้าจั่วฯ ฉบับนี้ คงเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจและก่อให้เกิดการถกเถียงทางวิชาการอย่างสร้างสรรค์ต่อไป

พินัย สิริเกียรติกุล